

Ons verhaal van vandaag valt met de deur in huis: 'De kinderen van Israël deden wat kwaad is in de ogen van JHWH.' Dat is in dit boek een klassieke zin, die exegeten deuteronomistisch noemen, ofwel geschreven vanuit de theologische visie die we in Deuteronomium vinden. Ook de boeken Jozua, Samuël, Koningen en Jeremia zijn vanuit die theologie geschreven, die kort gezegd uitgaat van het schema:

1. Israël doet wat slecht is in de ogen van Ik-Zal, Ik-Zal laat Israël los en daarmee begint de ellende.
2. Israël bezint zich, erkent schuld en roept Ik-Zal om hulp.
3. Ik-Zal ontfermt zich over Israël en roept een bevrijder.
4. Israël heeft een aantal jaar rust en voorspoed, totdat zij vervalft in oude fouten.

Daarmee komen we tot de kern van de deuteronomistische theologie die inhoudelijk op zijn kortst te omschrijven is als 'eigen schuld, dikke bult.' Of anders gezegd: de rampspoed die je als volk, als samenleving overkomt is het gevolg van je eigen doen en nalaten, het gevolg van de keuzes die je maakt of juist niet, waardoor je laat gebeuren wat niet zou moeten gebeuren. Ik hoor u denken: het is altijd hetzelfde liedje. In mijn eerste lezing van de Bijbel, ergens in mijn jeugd, ergerde ik mij aan het voortdurend afdwalen van Israël van de juiste weg en vooral de ontrouw aan God die toch duidelijk de baas was, die nou eenmaal gevolgd en geëerbiedigd moest worden. Als je niet doet wat degene die het beste met je voor heeft zegt, dan moet je niet raar opkijken als je in moeilijkheden komt. Dat wil geenszins zeggen dat ik het braafste jongetje was. De verhalen over Israël waren de fictie van de Bijbel die met mijn werkelijkheid weinig van doen hadden. Verbazingwekkend en irritant zelfs vond ik het dat de God van Israël zo op zichzelf gericht en jaloers was dat hij, natuurlijk Hij, niet kon verdragen dat mensen andere keuzes maken en zich van die wispelturige potentiaat afkeerden. U begrijpt: ik wist nog niets van politieke lezing en de diepere lagen van de verhalen.

Nu ik na een theologiestudie en jaren denken en luisteren meer weet, ben ik mijn geloof in het opperwezen van mijn jeugd verloren, maar heb ik een boek vol wijsheid en richting gevonden. En ons verhaal van vandaag uit het boek Richteren is een waardige en inspirerende representant daarvan.

Laten we dat verhaal ingaan. Israël deed wat kwaad was in de ogen van Ik-zal. Het kwaad wil hier zeggen dat Israël zijn identiteit prijsgeeft, zich gelijkschakelt met de anonimiteit van de omliggende volken, inclusief hun goden van macht en geld en grondbezit. Israël is de weg kwijt, van de weg geraakt, haar beschermende vangrail, Tora, vergeten. De opdracht die het van Ik-Zal heeft ontvangen is om anders te zijn. Net zo atypisch als Ik-Zal zelf is, tegenover alle andere goden. Niet zo doen, niet zo leven als alle anderen. Niet heersen, niet onderdrukken, niet toe-eigenen, niet het recht van de sterkste, maar dienen, delen, zorgen voor de ander, kortom er zijn. Een mooi ideaal maar wellicht niet in overeenstemming met onze natuur die juist van ons vraagt dat wij vooral goed voor onszelf zorgen en voordringen waar uitgedeeld wordt, wat dan ook. Niet in overeenstemming met de manier waarop wij zijn opgegroeid in een samenleving waar stilstand achteruitgang is, waar consumeren, steeds meer, de norm is en waar rijk synoniem is aan geslaagd en arm aan mislukt. Waar wij geleerd hebben over *survival of the fittest* en 'ieder voor zich'.

Te midden van dit alles staat iemand op, iemand die het doorziet. Iemand die net wat hoger geklommen is op de ladder van inzicht en roept: Hou op hiermee, je gaat eraan kapot, het zal je ellende brengen. Of in Bijbelse termen: bekeer u! Een profeet noemt de Bijbel dat. Een profeet is iemand die een beroep op ons doet, ons waarschuwt. Een profeet is iemand die zich doorgaans richt tegen het collectief, het volk, de stam, de massa. Profeten komen meestal te ongelegener tijd. Je bent net zo lekker bezig met je carrière, genieten, verzamelen, huis bij huis en akker bij akker voegen. Laat me met rust. En dus komt er een bode. Een engel wordt wel vertaald. Zo'n bode richt zich niet op de massa, maar op één persoon of hooguit een paar personen. Hij spreekt jou aan,

fluistert in jouw oren en brengt dat verstoring dat je gehoord hebt van je oor naar je hart. Nu wordt jij aangesproken. Je kunt niet weggelopen in de massa. Maar in ons verhaal vandaag is het nog niet genoeg. Het hart is een enorme ruimte waarin veel in opgeborgen en vergeten kan worden. Dus is er iets of iemand nodig om het vanuit ons hart naar onze hand te brengen. Om ons tot handelen aan te zetten. In ons verhaal vandaag is dat een richter. Rechter wordt ook wel vertaald, maar denk hierbij niet direct aan de taakhoud die wij van de rechters van onze tijd kennen. Het is niet alleen een juridische, maar ook een militair-politieke rol.

Zoals altijd in de Bijbel is dat in dit verhaal niet een geslaagd en welsprekend mens, maar een *loser*, een sukkel. Het zijn niet zelden twijfelkaars, stotteraars, faalangstigen met een minderwaardigheidscomplex die de opdracht krijgen, voelen om zichzelf en anderen ertoe te brengen om terug te keren op het juiste pad. En ook onze held van vandaag, Gideon, afgeleid van Gada, dat betekent neerhalen, afbreken, in dit geval van alle afgoden waar men achteraan kan gaan, is bij uitstek zo'n sukkel. Althans, zo doet hij zich voor, wellicht om het beroep dat op hem wordt gedaan, aan hem voorbij te doen gaan.

Gideon zwoegt en zucht om zichzelf en naasten in leven te houden. Hij heeft geen macht, geen aanzien. Hij behoort tot de stam van sukkel en zwoegers. Niets is er van hem te verwachten, niets heeft hij te bieden. Desalniettemin: juist hij moet voor bevrijding zorgen. Misschien omdat hij het meest schrijnend heeft ervaren wat Israël overkomt: de vijand, Midjan, heeft het land verwoest, geplunderd, onbewoonbaar en onleefbaar gemaakt. Geen huis staat nog overeind, geen gewas is ontkomen aan hun plunderingen, geen lastdier ontsnapt aan hun roofzucht. En Israël heeft zich teruggetrokken in de bergen, in gaten en spelonken, en ziet en wanhoopt over de verwoestingen die zij vanuit daar zien. Niemand die raad weet, niemand die recht doet.

Misschien ook wordt Gideon geroepen juist om zijn gebrek aan de juiste kwaliteiten. Een antiheld neemt niet zoveel risico met zich mee dat hij de volgende afgod wordt. Zijn enige taak is om het volk terug te voeren op het spoor van de Tora. Niet meer niet minder. Geen koning zal hij worden maar richter. Opdat recht en rede en vrede zal terugkeren onder de mensen.

Maar Gideon heeft er dus niet zomaar zin in. Hij moppert en jammert. Ik-Zal heeft geen woord gehouden. Geen wonderwerken, maar uitgeleverd in de handen van Midjan. Niets menselijks is Gideon vreemd. Hij legt de schuld van zijn rampspoed buiten zichzelf. Externe attributie noemt men dat in onderwijsland. Ja maar hij.....! Ik-Zal gaat er niet op in. 'Ga, toon je weerbaarheid' spreekt hij tegen een mens die zich nou juist allesbehalve weerbaar voelt. Dat gooit Gideon Ik-Zal dan ook direct voor de voeten. En die antwoordt op de enig mogelijke manier, namelijk met zijn eigen naam: 'Ik zal zijn met jou.' We zien hier precies dezelfde beweging als in Exodus waar Mozes geroepen wordt. Ook hij diskwalificeert zichzelf. Ook tegen hem wordt gezegd: Ik zal zijn met jou. Verbeeld je niets Gideon, jij bent het werktuig, Tora is datgene wat het werktuig hanteert. Daarmee slaat ons verhaal in één klap ons alle excuses die wij kunnen inbrengen om niet te doen wat moet gedaan, uit handen. "Wie ben ik, dat lukt mij nooit, wat kan ik in mijn eentje, wat kunnen wij als klein landje," het gaat niet meer op. Hoor het woord van Ik-Zal, breng het van je verstand naar je hart en van je hart naar je handen. Ga, doen wat moet gedaan. Er is geen ontkomen aan.

Maar Gideon denkt van wel. Hij wil meer bewijs. Gideon bereidt de bode van Ik-Zal een maal, een offer eigenlijk, maar dat staat er niet, alhoewel het er alle kenmerken van heeft. Gideon legt het op de rots zoals de bode hem gezegd heeft. De bode raakt het voedsel met zijn staf en vuur gaat opwaarts uit de rots. Natuurlijk vuur! Het element waaruit, zoals steeds, Ik-Zal zijn stem verheft en oproept tot bevrijding. Maar nog begrijpt Gideon het niet. Hij denkt dat het met hem gedaan is. Hij heeft net wellicht het laatste wat hij heeft om zich in leven te houden geofferd, en belangrijker hij heeft de bode van Ik-Zal in de ogen gekeken. Nu moet hij sterven. Maar Ik-Zal zegt hem: Vrede voor jou, vrees niet! Sterven zul je niet! Gideon heeft nog iets te doen. Een hele samenleving op het juiste spoor brengen en hen bevrijden van de vijand die alles vernietigt.

Bevrijding, het kernwoord van de Hebreeuwse Bijbel. Bevrijden dat is losgemaakt worden van de heersende machten. Machten die ons als slaven aan zich binden. Ons de vrijheid ontnemen. Ons

knechten en leegroven tot we net zo zijn als zij of tot er enkel een lege huls over is. Machten, mensen en processen die je meevoeren op hun stroom. Je daar brengen waar je eigenlijk niet wilt zijn. Je verleiden met hun schone schijn. Je erin luizen met vleierij. Misbruik maken van je gebrek aan weerstand en voor je het weet zit je er zover in dat uittocht niet meer mogelijk lijkt. Niemand die raad weet, niemand die recht doet. Jawel één is er die ons telkens weer terugroept uit slavernij en verslaving. Door zijn profeet, door zijn bode en door zijn woord. Het is Ik-zal-er-zijn, de naam die een opdracht in zich draagt: jij zult er zijn voor je naaste, de vreemdeling die is als jij. Jij zult niet zijn als al die anderen, maar recht en vrede en brood genoeg brengen naar ieder mensenkind.

Met het verhaal uit Richteren vandaag dringt de analogie zich op met de actualiteit, lokaal, nationaal en mondiaal. Dat is ook bij mij het geval. Als we in Richteren lezen over Gaza en over het land dat zo grondig verwoest wordt dat er geen middelen van bestaan meer overblijven, dan dringt de actualiteit van het Midden-Oosten zich op. Maar dit verhaal gaat niet over Gaza 2024. Beter gezegd: het gaat niet alleen over Gaza. Het gaat over al die plaatsen waar mensen elkaar ten gronde richten, elkaar het bestaan onmogelijk maken.

Hoe diep dat ingrijpt in de relatie tussen mensen en in de samenleving als geheel, zien we overal om ons heen. Ook in ons eigen Nederland en deze stad. De diabolus, de tweespaltzaaier is volop aan het werk om mensen uit elkaar te drijven, tegen elkaar op te zetten en zo zijn duistere en vernietigende werk te volbrengen. Die diabolus of duivel is geen entiteit. Het zijn mensen net als jij en ik. Maar mensen die zijn afgedwaald van de weg die leidt naar recht en vrede en solidariteit. Misschien omdat ze woedend zijn, of teleurgesteld in wat het leven ze gebracht heeft. Omdat ze denken er beter van te worden of bang zijn grip te verliezen. Misschien ook omdat ze het gif van anderen hebben ingedronken en nooit een verhaal hebben gehoord over Er Zijn voor elkaar en liefde en brood genoeg.

Wij wel. En we zijn niet de enigen. Wij, wij samen, kunnen een alternatief bieden aan deze mensen. Ze inspireren om terug te keren van hun weg en met ons mee te gaan. Laten wij dat doen met zachtheid en overtuigingskracht. Niet met oordelen en veroordelen. En met in gedachten een citaat van mijn vriend Augustinus:

Wat mij betreft,
mij verdriet het niet te zoeken wanneer ik aarzel;
ik schaam mij niet te leren wanneer ik het mis heb.
Bijgevolg: moge ieder die dit leest,
met mij meegaan waar hij even zeker is als ik;
moge hij met mij zoeken waar hij evenzeer twijfelt als ik;
moge hij tot mij terugkeren waar hij zijn dwaling erkent;
moge hij mij terugroepen waar hij mij ziet dwalen.
Zo gaan wij samen de weg van de liefde
en streven naar Hem van wie geschreven staat:
"Zoek altijd Zijn gelaat".

Hier, nu, hebben wij niets anders te doen dan te luisteren naar het woord van Ik Zal, om zo inspiratie te vinden om voort te gaan op de weg van Tora. Daarna breken en delen wij. Oefening voor en voorspraak van een nieuwe wereld. Leeftocht voor de weg daarheen. En

*waar we ook heen gaan
waar je ook heen
waar ik ook
waar je ook heen
waar we ook heen gaan*